

С. О. Роєнко, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)**

Роєнко С. О.

Історіографічні аспекти розвитку приватних закладів освіти в Україні (XIX – початок XX століття)

У статті здійснено аналіз літературних джерел, в яких висвітлюються окремі аспекти розвитку приватної освіти в Україні (XIX – початок XX століття). Дослідженням охоплено раритетні видання XIX – початку XX століття та сучасні видання. Аналіз науково-педагогічної та історичної літератури з проблеми показав, що діяльність приватних закладів освіти розглядалася лише в контексті розвитку загальної системи освіти. Практично відсутні роботи, які б комплексно досліджували приватну освіту як історико-педагогічне явище.

Ключові слова: приватна освіта, приватні заклади освіти, державні заклади освіти, система освіти.

Роєнко С. А.

Историографические аспекты развития частных учебных заведений в Украине (XIX – начало XX века)

В статье осуществлен анализ литературных источников, в которых освещаются некоторые аспекты развития частного образования в Украине (XIX - начало XX века). Исследованием охвачены раритетные издания XIX - начала XX века и современные. Анализ научно-педагогической и исторической литературы по проблеме показал, что деятельность частных учреждений образования рассматривалась лишь в контексте развития общей системы образования. Практически отсутствуют работы, которые бы комплексно исследовали частное образование как историко-педагогическое явление.

Ключевые слова: частное образование, частные учебные заведения, государственные учреждения образования, система образования.

Постановка проблеми. Реформування сучасної системи національної освіти висуває перед педагогічною наукою завдання пошуку шляхів подальшого вдосконалення вітчизняного шкільництва, винайдення шляхів піднесення його на рівень сучасних вимог. Одне із стратегічних завдань у цьому аспекті, як зазначено в Національній програмі „Освіта (Україна ХХІ століття)”, полягає в подоланні „... монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів та формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти” [5, с. 601].

Національна система приватної освіти перебуває сьогодні на етапі свого становлення, активних пошуків шляхів вирішення завдань, які висуваються перед нею учнями, їхніми батьками, суспільством у цілому. З огляду на це, актуалізується звернення до досвіду минулого. Зокрема періоду ХІХ – початку ХХ століття, коли приватні навчальні заклади набули значного поширення, а накопичені педагогічними колективами цих шкіл напрацювання щодо організації навчально-виховного процесу, можуть стати в нагоді сучасним науковцям і вчителям-практикам.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень Центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (Академії педагогічних наук України та Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини) та в рамках роботи науково-дослідної лабораторії „Педагогічне краєзнавство Черкащини”.

Формулювання мети статті. До початку ХХ століття освітня галузь пройшла складний шлях становлення та розвитку. Зрушення, що відбулися в системі освіти протягом ХІХ – початку ХХ століття знайшли своє відображення в дослідженнях з історії освіти. Проаналізуємо, яким чином у цих працях знайшло висвітлення питання становлення та розвитку приватних закладів освіти. Джерелами нашого дослідження стали історико-педагогічні праці, що

вийшли друком протягом ХІХ – початку ХХІ століття, а також дисертаційні дослідження.

Однією з перших публікацій, що дає нам уявлення про становлення та поширення навчальних закладів на території сучасної України, була стаття „Училища, образовавшиеся на Юге в последнее время” [25], що вийшла в журналі „Основа” за 1861 рік. Автор зробив спробу розробити мережу освітніх закладів на території сучасної України та вказав причини поширення різних типів навчальних закладів. Дослідження носить довідково-інформаційний характер. Автор подає відомості про навчальні заклади, які функціонували на той час на Півдні. Чимало уваги у розвідці приділено діяльності жіночих гімназій, а також розглядаються питання становлення недільних та початкових шкіл, заснованих поміщиками та священниками, а інколи й селянами – безпосередніми користувачами освітніх послуг. Ведучи мову про сільські школи, укладач зазначав, що вони перебувають в зародку, тоді як „... в Малороссіі, в часи минулі, були поширенні приватні сільські школи ...” [25, с. 106]. Проте відміна кріпосного права та розвиток промисловості й торгівлі, сприятимуть поширенню приватних закладів освіти. На підтвердження своєї позиції дослідник подає короткий огляд діяльності сільських шкіл, які були відкриті на кошти власників маєтків.

Одним з перших досліджень, де прослідковується співіснування державних та приватних закладів, стала праця Е. Шміда „История средних учебных заведений в России” (1878) [29]. Особливу увагу автор звертає на те, що між приватними й державними навчальними закладами відбувалася постійна конкуренція. Приватні заклади викликали більшу довіру серед населення, ніж державні. Це пояснювалося, на думку автора, такими чинниками: менша кількість дітей, постійне перебування під наглядом наставника; можливість залучати дітей до домашньої праці; право батьків визначати термін навчання своїх дітей; довіра до засновників школи, які були духовними особами, й зневажливе ставлення до учителів, призначених державою (їх звинувачували у зловживанні міцними напоями). Дослідник

вказував на те, що якщо на початковому етапі становлення державної системи освіти уряд спрямовував свої зусилля на викорінення приватної освіти, то в 50-х роках XIX століття „уряд став навіть заохочувати відкриття приватних закладів, з метою залучення громадськості до справи виховання” [29, с. 211]. Поблажливе ставлення виявилось й у тому, що дозвіл відкривати приватні заклади отримали попечителі учбових округів. Раніше це питання було у віданні Міністерства народної освіти.

Першою ґрунтовною працею з історії школи стало дослідження В. Григор'єва „Исторический очерк русской школы” (1900) [9]. Автор прослідкував історичний розвиток становлення та розвитку освіти від часів відкриття першої школи князем Володимиром. Аналізуючи діяльність перших училищ, дослідник зазначав, що за своєю суттю вони мали характер приватних навчально-виховних закладів. У контексті розгляду загальної системи освіти В. Григор'єв чимало уваги приділяє також висвітленню проблеми становлення приватних закладів освіти, зокрема прослідковує урядову політику щодо закладів такого типу.

Питання розвитку народної освіти, зокрема приватної, знайшло відображення в роботі Н. Бунге „К вопросу о народном образовании в России”(1901) [3]. Розвідка цікава тим, що Н. Бунге не лише проаналізував особливості реформ та їхній вплив на становлення освітньої галузі, але й у контексті конфлікту між прибічниками реальної та класичної освіти, висловив своє бачення виходу з ситуації. На думку автора, успішність шкільної справи в Росії полягала в багатотипності шкіл, що сприяло б їх кількісному та якісному збільшенню, та залежить від осіб, які надаватимуть освітні послуги, й умов їх праці [3, с. 50].

Заслуговує на увагу дослідження В. Доманицького „Из истории частных учебных заведений” (1901) [6]. Фактично це була єдина розвідка, що мала на меті з'ясувати діяльність приватних пансіонів в Україні, зокрема в Київській губернії на початку XX століття. Стаття дає нам можливість прослідкувати кількісне та регіональне розміщення пансіонів, а також ставлення уряду до них.

У 1899 та 1901 роках в Санкт-Петербурзі вийшли друком дослідження О. Ліхачової „Материалы для истории женского образования (1086–1856)” (1899) [12] та „Материалы для истории женского образования (1856–1880)” (1901) [13]. Це була перша серйозна робота, спеціально присвячена становленню жіночої освіти. О. Ліхачова подає широкий огляд умов організації, особливостей функціонування жіночих приватних закладів, аналізуючи як законодавчу базу їх створення, так і засади навчально-виховного процесу у цій галузі приватної освіти.

У контексті дослідження становлення жіночої освіти звертав увагу на приватні заклади М. Зінченко „Женское образование в России: исторический очерк” (1901) [8]. Автор вказував на важливість жіночої освіти, проте негативно оцінював діяльність приватних пансіонів, які утримували „... переважно люди малоосвічені, що переслідували лише ідею збагачення” [8, с. 18].

В. Чарнолуський відводив важливу роль у розвитку освіти громадським просвітницьким організаціям. На початку ХХ століття вийшли друком перші праці В. Чарнолуського. Публікація „Итоги общественной мысли в области образования” (1906) [27] є своєрідним літописом поглядів представників товариств взаємодопомоги та педагогів на проблему поширення освітніх закладів у різних регіонах країни. Дослідження дає нам змогу відтворити громадську думку щодо діючої шкільної системи й погляди, спрямовані на реорганізацію освітньої ланки в контексті подій революції 1905 року. В рамках обговорення питань, пов'язаних з фінансуванням народної освіти, роллю педагогічних зборів, покращенням правового статусу вчителів та їхнього матеріального забезпечення піднімалося питання місця й ролі приватної та громадської ініціативи в справі поширення освіти. Це питання знайшло відображення в сьомій частині цієї праці: „Всеобщность, бесплатность и обязательность образования. Свобода частной инициативы”. В процесі обговорення був вироблений „Проект временных правил по народному образованию,” відповідно до якого приватним навчальним закладам, що не

користувалися правами державних надавалася повна свобода викладання (Проект вироблений зібранням членів Центрального Бюро Всеросійського союзу вчителів та діячів народної освіти з членами Трудової групи Державної Думи першого скликання на III делегатському з'їзді (7–10 червня 1906 рік) [27, с. 79].

Друга половина XIX століття характеризується значним розвитком в промисловості та сільському господарстві капіталістичних відносин. У цей період стрімко розвивається промисловість, торгівля, які вимагають спеціально підготовлених спеціалістів з певних галузей знань. Відсутність достатньої кількості підготовлених кадрів з певних спеціальностей сприяла появі та поширенню нових типів навчальних закладів.

Вперше огляд діяльності Міністерства народної освіти в галузі поширення промислової освіти в Україні здійснює учасник подій, І. Максін Цій проблемі він присвятив дослідження „Очерк развития промышленного образования в России 1888 – 1908 гг.” (1909) [14]. У процесі аналізу законодавчої діяльності уряду з реформування промислової освіти автор постійно акцентує увагу на співпраці уряду та громадськості в плані поширення ремісничих та нижчих і середніх технічних училищ.

Цінність дослідження І. Максина полягає в тому, що автор зробив спробу на основі статистичних даних систематизувати технічні, ремісничі та професійні навчальні заклади, які перебували у відданні Міністерства народної освіти. Він виділив п'ять типів промислових навчальних закладів та вказав кількість приватних навчальних закладів. Зокрема, приватні нижчі технічні училища становили 1/7 від кількості державних [14, 102–104].

Серед джерел нашого дослідження заслуговує на увагу праця М. Демкова „Очерки по истории русской педагогики” (1909) [17]. Аналізуючи освітню політику коронованих осіб та її вплив на освіту, дослідник розглядає питання діяльності пансіонів, що утримувалися іноземцями. Посилаючись на висловлювання найвідоміших своїх сучасників, він вказував на негативний вплив освіти, яку давали французи. „... є страшна болячка, страшна хвороба в

нашому суспільстві... Це іноземне виховання... їх навчання та виховання... залишають завжди негативний слід у душах нещасних вихованців” – цитує М. Демков професора М. Погодіна [17, с. 75].

Роботу над визначенням ролі приватної ініціативи в справі народної освіти В. Чарнолуський продовжив у праці „Частная инициатива в деле народного образования” (1910) [28]. Він прослідковує діяльність різних типів суспільно-благодійних організацій. Не залишає поза увагою дослідник і питання приватної благодійності, завдяки якій з’являються гарно обладнані навчальні заклади.

Послідовником В. Чарнолуського в справі дослідження громадської ініціативи став Е. Мединський [15]. Виділяючи сильні та слабкі сторони приватної ініціативи, дослідник, як і його попередник, високо оцінює роль приватної ініціативи, зазначаючи, що „...всі форми позашкільної освіти створені у нас шляхом приватної ініціативи” [15, с. 41]. Заслуга приватної ініціативи полягала не лише в розширенні мережі позашкільних закладів, а й у розробці методики позашкільної освіти.

На стосунки приватних закладів з державою звертає увагу С. Рождественський. В „Очерках по истории системы народного образования” (1912) [20] він аналізує, вплив держави на поширення приватних пансіонів та вільних шкіл (приватні заклади, що утримувалися росіянами – *С. Р.*). Прагнення уряду монополізувати освітню галузь проявилось в намаганні перенести всі принципи діяльності народних училищ на приватні, в іншому випадку їх чекало закриття. Таким чином, запровадження народних училищ здійснювалося шляхом знищення приватної ініціативи. „Така перевага нової системи народної освіти здійснювалася шляхом різкого насильницького пригнічення приватної ініціативи завдяки якій підтримувалася древня традиція шкільної майстерності в народній масі” [20, с. 620] – зазначав дослідник. Ті приватні пансіони та благородні училища, що зуміли вистояти в цьому протистоянні, залишилися привілеєм вищого прошарку населення.

Серед досліджень з історії освіти України виділяється праця Х. Тітова „Стара вища освіта в Київській Україні XVI – поч. XIX ст.” [23]. Вона присвячена розвитку вищої школи в Наддніпрянській Україні до початку XIX століття. Історик розглядає історичні чинники, що сприяли появі в Західній Русі „... постійних, за визначеним планом влаштованих, що утримувалися на визначені – громадські або приватні кошти, православних російських шкіл” [23, с. 21–22]. Заснування та утримання навчальних закладів на приватні кошти було явищем не новим, а, як показує дослідження, було обумовлене попереднім розвитком освіти. Отже, можемо стверджувати, що в Україні під впливом історичних подій виробилася власна система освіти, яка базувалася на громадських засадах.

Історіографічний пошук стосовно нашої проблеми показав, що діяльність приватних навчальних закладів тогочасниками подій розглядалася в контексті загальної системи освіти. Цінність досліджень полягає в тому, що автори намагаються продемонструвати, які взаємостосунки склалися між державою та приватними закладами освіти.

У 50–60-х роках спостерігається поживлення інтересу до вивчення освіти минулого. Однак, у працях дослідників приватні навчальні заклади майже не розглядаються. У загальному вимірі історико-педагогічних досліджень з проблем освіти більшість з них присвячувалася державним навчальним закладам. Науковцями не брався до уваги той факт, що в дореволюційний період існувала значна кількість шкіл, створених завдяки приватній ініціативі, які заперечували канони старої школи й намагалися будувати навчально-виховний процес на відмінних від державних гімназій засадах.

Винятком є публікації та дисертаційне дослідження М. Михайлової „Передовые школы нового типа, созданные общественной и частной инициативой в России в начале XX века” (1966) [16], в якій автор прагне виявити та схарактеризувати особливості навчально-виховної роботи у

приватних та громадських школах, що діяли на території Росії на початку ХХ століття.

Проводячи паралелі між дореволюційними навчальними закладами і тими, які діяли в перші роки після жовтневих подій 1917 року, М. Михайлова стверджувала, що започатковані у приватних школах програми практичних і лабораторних занять, екскурсійний метод значною мірою вплинули на зміст роботи педагогічних колективів у перші роки радянської влади, а видатні педагоги долучалися до діяльності Наркому освіти, його секцій і комісій, працювали безпосередньо у школах.

Серед історико-педагогічних праць окрему групу становлять дослідження з питань становлення та реформування професійної освіти у ХІХ – ХХ століттях.

Ґрунтовним дослідженням з історії професійно-технічної освіти стала праця М. Кузьміна „Низшее и среднее специальное образование в дореволюционной России” (1971) [10]. Досліджуючи становлення системи професійної освіти науковець зазначав, що до кінця 80-х років ХІХ століття уряд не приділяв належної уваги цій ланці освіти, заклади з’являлися спонтанно, тому „... школи такого типу були, як правило, приватні або громадські” [10, с. 16].

Історія вищої спеціальної школи на Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття знайшла своє висвітлення в дослідженні Є. Степановича „Высшая специальная школа на Украине конец ХІХ – начало ХХ века” (1991) [21]. У роботі автор визначив соціально-економічні та освітні передумови виникнення державних та приватних вищих навчальних закладів.

У наступні роки з’являються праці Л. Вовк (діяльність недільних шкіл) [4], Т. Сухенко (досвід роботи жіночих навчальних закладів) [22], О. Аніщенко (розвиток професійної освіти жінок в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) [2], О. Перетяцько (діяльність приватних початкових та середніх шкіл Харківської губернії) [18], Н. Побірченко

(діяльність українських Громад) [19], Т. Удовицької (діяльність громадських та приватних вищих навчальних закладів) [24] та ін.

Досліджуючи просвітницьку і педагогічну діяльність українських Громад у другій половині XIX – на початку XX століття, Н. Побірченко [19] окреслює значний внесок, зроблений членами цих організацій у створення та діяльність недільних шкіл, підготовку методичного забезпечення для цих закладів – українських букварів, грамоток, читанок.

Історія становлення вітчизняної школи в XIX – на початку XX століття знайшла висвітлення в дослідженні Д. Латишиної „История педагогики: Учебное пособие” (1998) [11]. Розглядаючи питання становлення гімназійної освіти дослідник не залишає поза увагою й приватні навчальні заклади, вважаючи їх „... більш досконалыми, ніж державні” [11, с. 303], тому що „... організація навчання більше відповідала потребам передової педагогіки та життя ...” [11, с. 303]. Такі заклади були своєрідним експериментальним майданчиком, результати їхньої праці впливали на розвиток державної освіти.

Слід зупинитися на дослідженні О. Аніщенко „Розвиток професійної освіти жінок в Україні (у другій половині XIX – на початку XX ст.)” (2001), [2] присвяченому розглядові професійної освіти жінок в Україні. Науковець дає загальну характеристику закладів, які забезпечували розв’язання цього завдання у другій половині XIX – на початку XX століття, наголошуючи, що більшість закладів професійного спрямування мали громадський та приватний характер.

Діяльність приватних навчальних закладів знайшла своє висвітлення в дисертаційному дослідженні О. Перетяцько „Ідеї реформаторської педагогіки в діяльності приватних початкових та середніх шкіл Харківської губернії (1890–1917)” (2001) [18]. Дослідниця розглянула історичні етапи розвитку приватного шкільництва кінця XIX – початку XX століття, специфічні особливості його інноваційних засад і зазначила, що провідним чинником приватного шкільництва виступали соціально-економічні потреби суспільства, до яких

автор відносить: надання педагогічним нововведенням сили законів, нормативних актів загального або місцевого значення.

Проблемі становлення жіночої приватної освіти присвячено дослідження Т. Сухенко „Середня жіноча освіта в Україні (XIX – початок XX ст.)” (2001) [22]. Дослідниця детально проаналізувала мережу приватних жіночих закладів у різних регіонах України, окреслила притаманні їм особливості щодо утримання, реалізації навчально-виховного процесу, наявні проблеми та способи їх вирішення.

Ґрунтуючись на аналізі архівних матеріалів, автор дійшла висновку, що „... саме приватна ініціатива швидше, ніж державна заповнила прогалину в існуючій системі освіти” [22, с. 94], адже дівочі пансіони в Україні передували створенню інститутів шляхетних дівчат.

До історичного минулого становлення приватної освіти звернулися Латишина [11], Н. Фліт [26].

В останні роки спостерігається поживлення інтересу до приватних навчальних закладів, з метою вивчення досвіду минулого як передумови виявлення фактів, які могли б прислужитися в умовах сьогодення.

Зокрема, висвітленню історії провінційних приватних навчальних закладів присвячено дослідження Ю. Агапова „Становлення і розвиток приватної освіти на Волині (друга половина XIX – початок XX ст.)” [1]. Автор визначив роль та місце приватної освіти в системі освіти Волині. Також заслуговує на увагу авторське трактування таких понять як „приватна освіта”, „приватний навчальний заклад”.

Проведений аналіз історико-педагогічних та сучасних джерел з проблеми дослідження засвідчує, що діяльність приватних закладів освіти розглядалася в контексті розвитку загальної системи освіти.

Найбільшого висвітлення питання приватної освіти набули в період їх безпосередньої діяльності, коли учасники епохи, засновники, члени педагогічної ради, вчителі зверталися до висвітлення тих чи інших проблем, пов’язаних з діяльністю приватної ланки освіти.

В останні роки спостерігається посилення уваги з боку науковців до вивчення досвіду минулого, зокрема в галузі приватної освіти, що існувала на теренах України.

Перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів означеної науково-педагогічної проблеми. Подальшого вивчення та систематизації потребують архівні матеріали, нормативні документи Міністерства народної освіти, збірники законів Російської імперії, статистичні та довідкові видання, розпорядження, що стосуються становлення та розвитку освіти, звітів інспекторів, директорів навчальних закладів приватних закладів різних типів.

Література

1. **Агапов Ю. Ю.** Становлення та розвиток приватної освіти на Волині (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Ю. Ю. Агапов. – Житомир, 2011. – 20 с.
2. **Аніщенко О. В.** Розвиток професійної освіти жінок в Україні (друга половина XIX – початок XX століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Аніщенко Олена Валеріївна. – К., 2000. – 279 с.
3. **Бунге Н. А.** К вопросу о народном образовании в России / Н. А. Бунге. – К., 1901. – 49 с.
4. **Вовк Л. П.** Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості) / Л. П. Вовк. – К. : ТОВ „Міжнародна фінансова агенція”, 1997. – 178 с.
5. **Державна** національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О. О. Любар; ред. В. Г. Кремень]. – К. : Знання, 2005. – С. 600–623.
6. **Доманицкий В.** К истории частных пансионов в Киевской губернии в начале XIX века / В. Доманицкий // Киевская старина. – 1901. – № 6. – С. 450–459.

7. **Єршова Л. М.** Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Л. М. Єршова. – К., 2002. – 20 с.
8. **Зинченко Н.** Женское образование в России: исторический очерк / Н. Зинченко. – СПб. : [б. и.], 1901. – 46 с.
9. **Исторический** очерк русской школы / [сост. В. В. Григорьев]. – М. : [б. и.], 1900. – 588 с.
10. **Кузьмин Н. Н.** Низшее и среднее специальное образование в дореволюционной России / Н. Н. Кузьмин. – Челябинск, 1971. – 278 с.
11. **Латышина Д. И.** История педагогики : учебное пособие / Д. И. Латышина. – М. : Форум-Инфра, 1998. – 583 с.
12. **Лихачова Е.** Материалы для истории женского образования в России (1086–1856) / Е. Лихачова. – СПб. : [б. и.], 1899. – 190 с.
13. **Лихачова Е.** Материалы для истории женского образования в России (1856–1880) / Е. Лихачова. – СПб. [б. и.], 1901. – 647с.
14. **Максин И. М.** Очерк развития промышленного образования в России 1888–1908 / И. М. Максин. – СПб. : [б. и.], 1909. – 175 с.
15. **Мединский Е. Н.** Внешкольное образование, его значение, организация и техника / Е. Н. Мединский. – М. : [б. и.], 1918. – 292 с.
16. **Михайлова М. В.** Передовые школы нового типа, созданные общественной и частной инициативой в России в начале ХХ века : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. „Теория и история педагогики” / М. В. Михайлова. – М., 1966. – 20 с.
17. **Очерки** по истории русской педагогики / [сост. М. И. Демков]. – М. : Тип-я. Т–ва И. Д. Сытина, 1909. – 144 с.
18. **Перетяцько О. В.** Ідеї реформаторської педагогіки в діяльності приватних початкових та середніх шкіл Харківської губернії (1890–1917) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Перетяцько Олена Валеріївна. – Суми, 2001. – 215 с.

19. **Побірченко Н. С.** Педагогічна і просвітницька діяльність українських Громад у контексті суспільного руху Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX століття) : дис. доктора пед. наук : 13.00.01 / Побірченко Наталія Семенівна. – К., 2001. – 475 с.

20. **Рождественський С. В.** Очерки по истории системы народного просвещения в России в XVIII – XIX веках / С. В. Рождественський. – СПб. : [б. и.], 1912. – Т. 1. – 670 с. + 48 с.

21. **Степанович Е. П.** Высшая специальная школа на Украине конец XIX – начало XX века / Е. П. Степанович. – К. : Наукова думка, 1991. – 100 с.

22. **Сухенко Т. В.** Середня жіноча освіта в Україні (XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. істор. Наук : 07.00.01 / Сухенко Тамара Вікторівна. – К., 2001. – 220 с.

23. **Тітов Х.** Стара вища освіта в Київській Україні XVI – поч. XIX ст. / Х.Тітов. – К., 1924. – 432 с.

24. **Удовицька Т. А.** Громадські і приватні вищі навчальні заклади в Україні (наприкінці XIX – на початку XX ст.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Удовицька Тетяна Анатоліївна. – Х., 2002. – 185 с.

25. **Училища**, образовавшиеся на Юге в последнее время // Основа. – 1861. – № 6. – С. 79 – 107.

26. **Флит Н. В.** Школа в России в конце XIX – начале XX вв. Государственные и частные гимназии, домашнее обучение, экстернат: методическое пособие / Н. В. Флит. – Ленинград : Ленинградское предприятие «Экстерн», 1991. – 97 с.

27. **Чарнолуцкий В.** Итоги общественной мысли в области образования / В. Чарнолуцкий – СПб. : Типография И. Н. Скороходова, 1906. – 79 с.

28. **Чарнолуцкий В.** Частная инициатива в деле народного образования / В. Чарнолуцкий. – СПб. : [б. и.], 1910. – 196 с.

29. **Шмид Е.** История средних учебных заведений / Е. Шмид. – СПб. : [б. и.], 1878. – 683 с.

Roenko S. O.

Historygraphic Aspects of the Development of Private Educational Establishments in Ukraine (XIX – beginning of the XX centuries)

Educational system took a long way of establishment and development by the beginning of the XX century. Changes in educational system that took place during the XIX-XX centuries found their reflection in the seaches of the educational history. The main idea of this work is to analyse historically pedagogical searches and dissertations that were published during XIX-beginning of the XX centuries. We had to find out how deeply was open and investigated the question of the establishment and development of private educational establishments.

Key-words: private education, private schools, state-run educational institutions, the education system.

Відомості про автора

Роєнко С. О. – старший викладач кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.